

Bibliid: 0350-2953 (2008) 34: 3-4, p. 171- 179
UDK: 631.3.001.892

Originalni naučni rad
Original scientific paper

PRAVCI RAZVOJA MEHANIZACIJE ZA RACIONALNIJU I EKOLOŠKU PROIZVODNJU HRANE

TRENDS IN DEVELOPMENT OF MACHINERY FOR RATIONAL ECO- FOOD PRODUCTION

Malinović N, Meši M.*

REZIME

Rad predstavlja analizu i prikaz mogućih postupaka racionalne primene mehanizacije i razvoj novih rešenja mašina u svrhu ekološke poljoprivrede. Precizna poljoprivreda, dobar odabir i racionalizacija u tehnološkim postupcima i primenjenoj tehnici mogu da rezultiraju ka očuvanju i popravci zemljišta, kao i proizvodnji zdrave hrane.

Ključne reči: obrada zemljišta, potrošnja goriva, utrošak mašinskog rada, sabijanje zemljišta, inteligentne mašine

SUMMARY

This paper presents review and analysis of available methods for rational utilisation of machinery and development of novel machines for eco-food. Precision agriculture, valid selection and rationalization of technological procedures and mechanization, can lead to soil conservation and improvement, as well as to production of eco-food.

Key words: soil tillage, fuel consumption, working hours consumption, soil compaction, intelligent machines

UVOD

Tržišni uslovi nameću potrebu smanjenja troškova, pri proizvodnji hrane. Istovremeno, se postavljaju se sve oštriji zahtevi za očuvanje zemljišta i proizvodnje zdrave hrane. Izborom tehnoloških postupaka i adekvatne mehanizacije moguće je ostvariti veću ekonomsku i energetska efikasnost, uz očuvanje ekološke sredine i zemljišta. Brz napredak u elektronici i računarskim tehnologijama uslovio je i razvoj inteligentnih mašina za precizno vođenje, setvu i okopavanje širokorednih kultura. Ta rešenja treba da doprinesu proizvodnji zdrave hrane, bez primene hemijskih sredstava za suzbijanje korova.

---

* Dr Nedeljko Malinović, redovni profesor, dr Mihal Meši, vanredni profesor, Poljoprivredni fakultet Novi Sad, Trg Dositeja Obradovića 8.

MATERIJAL I METOD RADA

Analizom višegodišnjih ispitivanja različitih rešenja mehanizacije u obradi zemljišta, đubrenja, setvi i ubiranju ratarskih useva izvedeni su zaključci i preporuke. Razvijena su prototipska rešenja preciznih sejatica i inteligentnih kopačica, koja su korišćena u realizaciji setve i okopavanja useva kukuruza. Korišćeni su rezultati drugih i sopstvenih istraživanja. Obavljena je diskusija rezultata i date korisne preporuke.

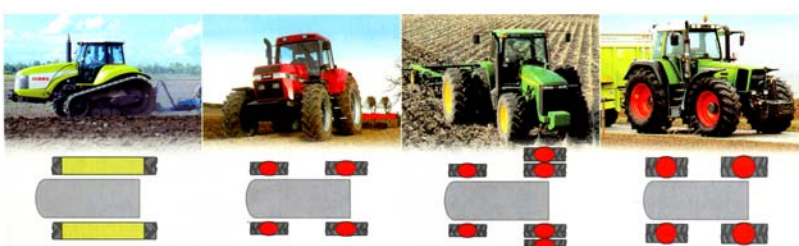
REZULTATI ISTRAŽIVANJA I DISKUSIJA

Racionalizacija, ekološki, ekonomski i energetski efekti su značajna stavka u opredelenju i izboru mehanizacije pre svega u obradi zemljišta. Navedeni pokazatelji treba da budu osnova kod planiranja opremanja mehanizacijom poljoprivrednih imanja. Postupci i mašine koje doprinose boljim efektima u obradi zemljišta, mogu biti na razne načine realizovani.

Primenom visokoproduktivnih agregata moguće je očuvanje zemljišta, ekonomičnija i ekološki zdravija proizvodnja.

Tab. 1 Specifični pritisak na zemljište u zavisnosti od hodnog sistema traktora

Tab. 1 Specific soil pressure in dependence of tractor driving system

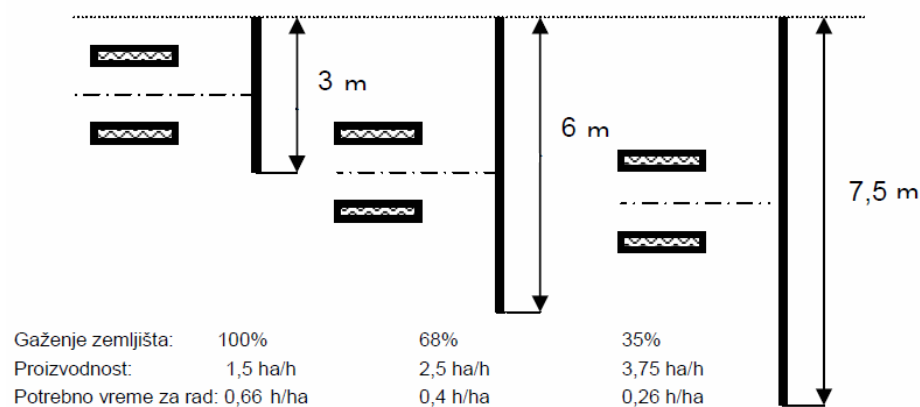

	belt drive	standard tyres		dual tyres		extra wide tyres		Type
		front	rear	front	rear	front	rear	
t	63.5 cm wide							belt / tyres
bar	11.6		11.4		12.3		11.7	tyre pressure
m ²	–	1.60	1.0	1.60	1.20	1.60	1.00	contact area
m ²	2 x 1.35	2 x 0.194	2 x 0.256	2 x 0.194	4 x 0.15	2 x 0.220	2 x 0.295	total contact area
bar	2.70	0.90		0.99		1.03		average contact area pressure
bar	0.42*	2.38	1.13	2.38	0.80	1.34	0.99	

* In reality, measured values of the contact area pressure alongside the flexible belt drive lie between 0.3 and 0.8 bar.

Savremeni farmeri pri planiranju opremanja mehanizacijom imaju težak matematički model. Istovremeno, imaju i više promenljivih koje su međusobno funkcionalno zavisne, a čiji je karakter promena teško definisati.

Izbor parametara mehanizacije i tehnoloških postupaka treba da se zasnivaju na bazi faktora uticajnih na produktivnost, ekonomičnost, energetsku efikasnost i očuvanje zemljišta. Izborom hodnog mehanizma traktora može da se utiče na površinu gaženja i sabijanje zemljišta (tab. 1). Povećanjem radnog zahvata mašina pored povećanja produktivnosti, znatno se smanjuje procenat gaženja. To se najbolje uočava na primeru širine radnog zahvata kombajna (slika 1).

Sl. 1 Prikaz efekata proizvodnosti, gaženja i mašinskog rada u funkciji radnog zahvata mašine

Fig. 1 Review of effects of productivity and machine labour as the function of machine working width

Primenom traktora većih snaga u konvencionalnoj osnovnoj obradi produktivnost može da se poveća i do 5 puta, uz uštedu energije i smanjenje gaženja.

Tab. 2 Primena kategorije traktora u eko proizvodnji

Tab. 2 Utilization of tractor category in eco production

	Kategorija traktora-tractor category		
	do 50 kW	100 - 150 kW (125)	150 - 250 kW (200)
Prosečan radni zahvat pluga, m Average working width of plow, m	0,6	1,8	3,0
Produktivnost pri brzini od 2 m/s, ha/h Productivity on velocity 2 m/s, ha/h	0,43	1,3	2,16
Energetsko učešće pri oranju, kWh/ha Participation of energy in plowing, kWh/ha	116,2	96,1	92,5
Relativni odnos broja tragova, % Relativ relation of track numbers, %	100	33	20

Korišćenjem združenih agregata u konvencionalnoj obradi takođe se doprinosi značajnoj energetske uštedi, povećanju produktivnosti i smanjenju gaženja (tabela 3).

Primenom novih sistema obrade, alternativnih oruđa u odnosu na konvencionalnu obradu (raonim plugom) ostvaruje se značajna ušteda energije, povećanje profita i povećani efekat na kvalitet zemljišta (tabela 4).

Tab. 3 Odnos eksploatacionih parametara pri radu mašina u pojedinačnim prohodima i združenih agregata (pokazatelji na bazi traktora od 120 kW)

Tab. 3 Relation between exploitation parameters during machine's work in an individual passage and associated aggregates (indexes based on tractor of 120 kW)

Eksploatacioni pokazatelji Exploitation index	Agregati-Aggregate machines					
	Pojedinačni prohodi Individual incomes			Združeni agregati Joined aggregate machines		
	Priprema	Setva	Zaštita	Priprema+ setva	Prskanje (zaštita)	Priprema+ setva+ zaštita
Radni zahvat, m Working width, m	6	6	24	6	24	6
Produktivnost, ha/h Productivity, ha/h	6	4,8	19,2	4,8	19,2	4,8
Energetsko učešće mašina, kWh/ha Energy participation of machines, kWh/ha	20	25	6,25	25	6,25	25
	51,25			31,25		25
Relativni odnos broja tragova, % Relativ relation of track numbers, %	100			50		25
Mašinski rad, h/ha Machine work, h/ha	0,16	0,2	0,05	0,2	0,05	0,2
	0,41			0,25		

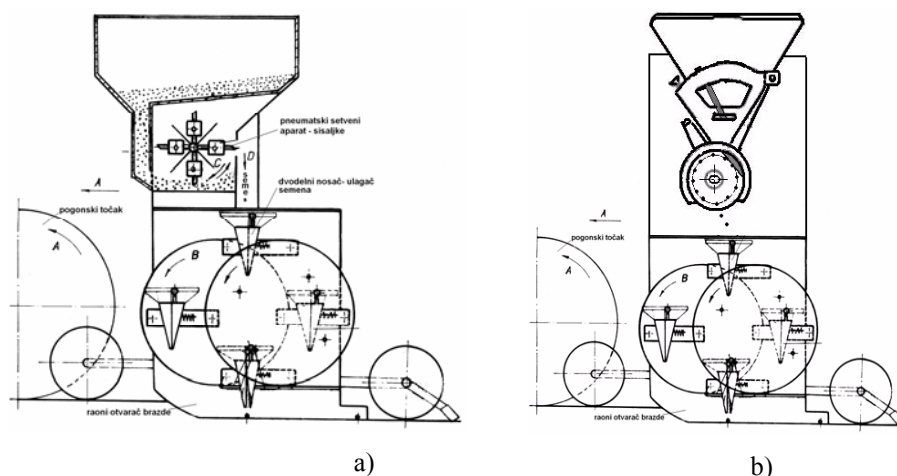
Tab. 4 Neke od prednosti alternativnih sistema obrade

Tab. 4 Some advantages of alternative tillage systems

Obrada Tillage	Kišne gliste, kom/m ² Rainworm kom/m ²	Kretanje nitrata po slojevima dubine, mgNO ₃ -N/kg Motion of nitrates in depth, mgNO ₃ -N/kg			Degradacija zemljišnih agregata, % Reduction of soil aggregates, %	Energetsko učešće, kWh/ha Energy participation, kWh/ha	Cena rada, Eura/ha Working price, Euro/ha
		20 (cm)	40 (cm)	60 (cm)			
Plug + priprema + setva Plow+preparation+drilling	1-3	10	46	44	81	130-180	90-120
Malč+setva Mulch tillage +drilling	15-20	20	42	38	72	80-120	60-100
Direktna setva Direct drill	25-35	35	36	29	68	25-40	30-40

Proizvodnja zdrave hrane, uz očuvanje ekološke sredine podrazumeva maksimalnu redukciju, pa i potpuno izostavljanje hemije. Kada je korov u pitanju izostavljanje herbicida podrazumeva njegovo mehaničko uništavanje. Ideja za mehanizovano umesto ručnog

okopavanja širokorednih kultura uslovlila je razvoj novih tehničkih rešenja. Departman za poljoprivrednu tehniku, pri Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu, razvio je liniju inteligentnih mašina za precizno vođenje agregata, preciznu setvu i okopavanje širokorednih kultura. Realizacija precizne sejalice sa usisnim mlaznicama tipa DP-2010 (slika 2a) nije zadovoljila u laboratorijskom ispitivanju. Zbog toga se prešlo na primenu postojećeg setvenog aparata, koji radi na principu vakuum vazdušne struje tipa PNEUMASEM II (slika 2b).

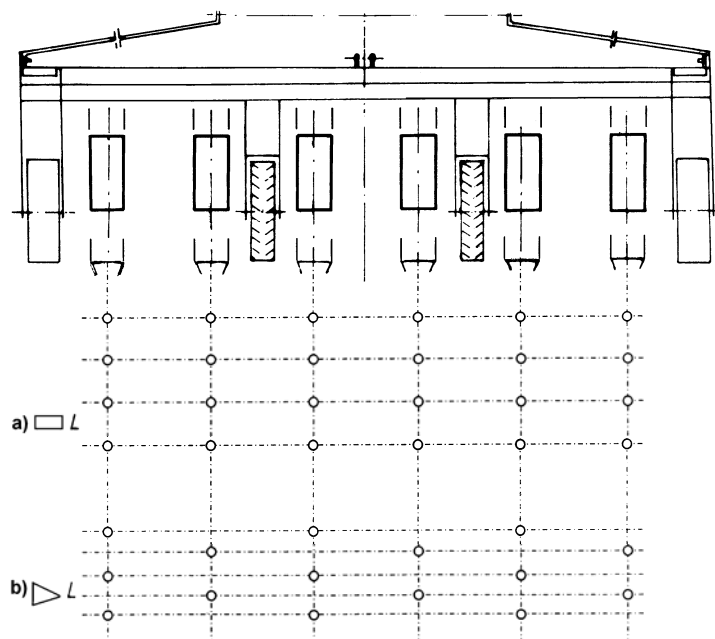

Sl. 2 Šema i izgled setvenih sekcija pneumatske sejalice (levo-varijanta A na bazi pneumatskih sisaljki, desno-varijanta B na bazi pneumatskog setvenog aparata tipa Pneumasem II)

Fig. 2 Schema and images of sowing sections of a pneumatic sowing machine (left - variant A with pneumatic suction cups, right - variant B based on a Pneumasem II-type pneumatic sowing mechanism)

Uz primenu novog rešenja rotacionog transportnog kola i preciznog doziranja semena setvenim aparatom PNEUMASEM II može da se ostvari željeni raspored semena u setvi oblika pravougla ili trougla (slike 3a i 3b).

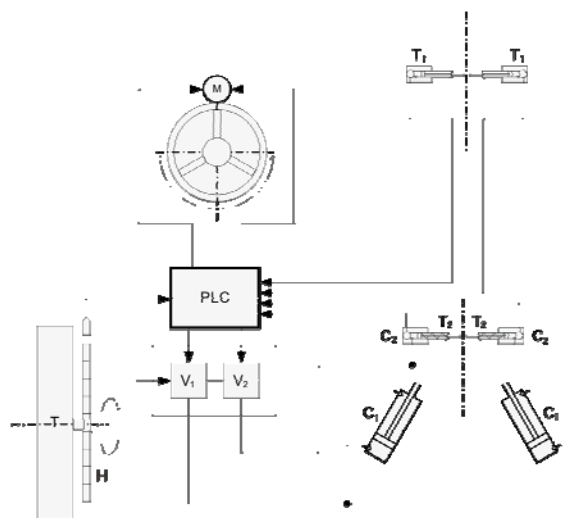
Na savremenim poljoprivrednim mašinama upravljanje i vizuelno vođenje agregata zahteva veliki deo pažnje rukovaoca. Rukovalac je zauzet vođenjem i upavljanjem i ne može da se posveti drugim zadacima (kontroli režima, kvaliteta i dr.). Savremene mašine poseduju sistem samovođenja koje može biti zasnovano na mašinskom vođenju, praćenjem redova ili komparativnih tačaka i drugi način pomoću GPS-a ili RTKDGPS sa tačnošću do 2,5 cm. Departman za poljoprivrednu tehniku, razvio je liniju inteligentnih mašina za preciznu setvu, okopavanje i vođenje agregata u setvi i međurednoj kultivaciji. Sistem upravljanja radnim organima inteligentne kopačice kao i praćenje rada i vođenje agregata u međurednoj kultivaciji prikazan je na slici 3.

Sl. 3 Precizna pravougaona (a) i trouglasta (b) setva
Fig. 3 Precise rectangular (a) and triangular (b) sowing

Opis slike:

Sistem upravljanja i vođenja agregata u setvi i međurednoj kultivaciji obavlja se pomoću programibilnog logičkog kontrolera (PLC), koji upravlja i inteligentnom kopačicom. Razvojem uređaja za upravljanje, odnosno vođenje agregata oslobađa rukovaoca. On ne mora da ulagaže napor za vizuelno vođenje i može da se posveti drugim zadacima (kontroli režima rada, kvaliteta i drugo). Na principijelnoj skici (slika 3) obeleženi mehanički tasteri-pipalice T1 detektuju odstupanje kursa kretanja agregata od pravca reda biljaka. Informaciju daju preko induktivnih davača logičkom kontroleru (PLC), koji upravlja elektromotorom, koji je ugrađen u uzubljen na točak upravljača traktora. Elektromotor obavlja korekciju pravca u dijapazonu zadatih tolerantnih odstupanja. Kod upravljanja inteligentnom kopačicom programibilni logički kontroler PLC dobija signal od induktivnog davača na ozubljenom segmentu (slika 3 pozicija H). Induktivni davač broji impulse koje registruje kao pređeni put, a koji odgovara zadatom razmaku između biljaka u redu. U momentu nailaska na biljku, odnosno nakon izbrojanih impulsa koji odgovaraju razmaku biljaka, aktivira se ventil V1, koji uključuje klipnjaču C1 i aktivira pipalice –tastere T1. Tasteri daju povratnu informaciju preko PLC-a i ventila V na radne cilindre C koji ubacuju rotacione radne organe za unutar rednu obradu, istovremeno za sva četiri reda kopačice. Realizacijom pravilnog i preciznog rasporeda zrna u setvi uz primenu sistema automatskog vođenja, mogu da se stvore uslovi za uspešnu primenu inteligentne kopačice.

Sl. 4 Principijelna skica sistema za vođenje agregata i upravljanje radnim organima za unutarrednu kultivaciju

Fig. 4 Diagram of a system for aggregate control and control of work organs for in-row cultivation

U postupku ispitivanja u laboratorijskim uslovima (slika 5), kao i u poljskim uslovima (slika 7) kopačica je ostvarila dobre rezultate do maksimalne brzine 0,4 km/h.

Sl. 5 Laboratorijsko ispitivanje inteligentne kopačice

Fig. 5 Laboratory testing of an intelligent digger

Sl. 6 Funkcionalna šema i realizacija sekcije uređaja za istovremeno okopavanje useva u redu i između redova

Fig. 6 Functional diagram and realization of the section for simultaneous in-row and inter-row hoeing

Sl. 7 Automatska kopačica u radu na polju

Fig. 7 Automatic hoeing machine in the field

Preko te maksimalne brzine, zbog sporosti pneumatskih izbačaja klipova sa rotacionim radnim organima, mora se dati šire polje uz biljku da ne bi došlo do njenog povređivanja.

ZAKLJUČAK

Proizvodnja hrane dobija sve više u značaju s obzirom na to da će energetska kriza usloviti angažovanje dela poljoprivrednih površina za proizvodnju obnovljivih izvora energije. Intenzifikacija, radi povećanja prinosa, zahteva primenu produktivnije mehanizacije koja će zadovoljiti ekološke i ekonomske sisteme proizvodnje. Izborom parametara hodnog mehanizma traktora čuva se zemljište od gaženja, korišćenjem produktivnije mehanizacije i traktora većih snaga motora, smanjuje se gaženje i emisija izduvnih gasova, uz povećanje proizvodnosti i ekonomičnosti proizvodnje. Primenom konzervacijskih umesto konvencionalnih metoda doprinosi se uvećanju biološke aktivnosti zemljišta, smanjuje efekat ispiranja azota i degradacije zemljišta uz uštedu energije i povećanje profita, odnosno smanjenje troškova po jedinici površine. Razvojem i primenom savremenih dostignuća

inteligentnih mašina, doprinosi se maksimalnoj redukciji i isključivanju hemije za suzbijanje korova.

LITERATURA

1. Malinović N, Mehandžić R, Škrbić N, Đenić J. 2001. Analiza kvaliteta rada i energetskih pokazatelja pri različitim tehničko-tehnološkim postupcima obrade i setve pšenice. *Savremena poljoprivredna tehnika*, 27(3-4), 94-100.
2. Malinović N, Mehandžić R, Anđelković S. 2003. Dostignuća i razvoj tehnike za setvu strnih žita. *Savremena poljoprivredna tehnika*, 29(1-2), 28-35.
3. Tebrugge F. 1990. Zaoravanje slame – višestruka korist. *Agrotehničar*, 9, 34-36.
4. Gobor Z. 2006. Mehanička eliminacija korova u zoni između biljaka u redu kod okopavina primenom robotskih sistema, *Savremena poljoprivredna tehnika*, 32(1-2):63-70.
5. Malinović N. et al. 2006. Razvoj inteligentnih mašina za setvu i okopavanje širokorednih poljoprivrednih kultura, *Revija agronomska saznanja*, 16(3):12-13.

Primljeno: 15.01.2008.

Prihvaćeno: 18.01.2008.